

06 - 09 December 2018

International

Congress of Human Studies

Uluslararası İnsan Çalışmaları Kongresi

ISBN:NNNN-NNNN

Reading Behaviors on Smartphone of University Students in Turkey

Türkiye’de Üniversite Öğrencilerinin Akıllı Telefonlar Üzerinde Sergiledikleri Okuma Davranışları

Hüseyin Odabaş ¹

Abstract

Reading habit is reading behavior carried out at specific time intervals in order to be able to acquire knowledge/information and thus achieve short, medium and long term personal development goals. Reading habit may show different characteristics in each individual. Some of the features that are inherent in reading, such as the topic being read, the time and duration of reading, the type of material being read, the type of material and format, are some of the examples that can be shown to differences. Smartphones are more advanced mobile communication devices that are made possible by the addition of the features of the computer to the features provided by the mobile phone. Smartphones allow people to take advantage of more mobile

Özet

Okuma alışkanlığı, bilgi/enformasyon edinebilmek ve dolayısıyla kısa, orta ve uzun vadeli kişisel gelişim amaçlarını karşılayabilmek için belirli zaman aralıklarıyla sürdürülen okuma davranışıdır. Okuma alışkanlığı her bireyde farklı özellikler gösterebilir. Okunan konu, okuma süresi ve zamanı, okunan aracın, materyalin ve formatın türü gibi okumanın doğasında olan bazı özellikler söz konusu farklılıklara gösterilebilecek örneklerden bazılarıdır. Akıllı telefonlar cep telefonunun sağladığı özelliklere bilgisayarların özelliklerinin eklenmesiyle elde edilen daha gelişmiş mobil iletişim cihazıdır. Akıllı telefonlar insanların bilgisayar ve internetten daha mobilize ortamlar üzerinde yararlanmasını sağlamış ve dolayısıyla insanların bilgiye daha özgür bir araç

¹ Prof. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, odabashuseyin@gmail.com

environments than computers and the internet and have opened the way for people to have more free access to information. Along with this, changes in individual behavior patterns have begun to take place with smartphones. In this study, the reading experiences, skills and behaviors of a smartphone with a university student in Turkey on these devices are determined.

Keywords: Reading habit, digital reading, screen reading, reading culture

aracılığıyla erişebilmesinin yolunu açmıştır. Bununla birlikte akıllı telefonlar ile birlikte bireysel davranış biçimlerinde değişiklikler de yaşanmaya başlamıştır. Bilgi arama, edinme, kullanma, paylaşma ve saklama davranışları, gözlemlenen değişikliklerden sadece bir kaçıdır. Bu çalışmada Türkiye’de akıllı telefon sahibi üniversite öğrencilerinin bu cihazlar üzerinde okuma deneyimleri, becerileri ve davranışları hakkında saptamalar yapılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Okuma alışkanlığı, dijital okuma, ekran okuma, okuma kültürü

Giriş

Toplumsal değişimin önemli ayaklarından biri olan teknoloji, insan birlikteliklerinin tüm boyutlarında farklı etkilerde bulunmaktadır. Bahsedilen bu etkilerin iyi mi, yoksa kötü mü; yani insan ve onun içinde yaşadığı birliktelikler için yararlı mı ya da zararlı mı sorusunun cevabının hem bireysel hem de sosyal birliktelikler seviyelerinde çeşitlilik gösterdiği tahmin edilen bir durumdur. Teknoloji kabul edilen genel söylem açısından insanı geliştirmekte; bunun karşısında yer alan eleştirel değerlendirmelere göre de insanı aslında köleleştirmektedir. Bu konu ile ilgili sıradan insanın yorumlarına göz atıldığında ise duygu yoğun bir duruşun olduğu ortaya çıkabilmektedir. Muhafazakar olma ile ilişkilendirilebilen nostalji eğilimi belki de ilk sıralarda yer alabilecek unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

İnsana dair pek çok ihtiyacın karşılanması hizmetini görme misyonuna sahip olduğu ileri sürülen akıllı telefonlar için de benzer yorumlarda bulunmak söz konusudur. Tüketim amaçlı olarak geliştirilen bu misyonda ilk sıralarda yer almayan ve hatta gün yüzüne çıkarılmayan bir özellik bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır: Akıllı telefonlar ve dijital okuma.

Gerek teolojik söylemlerde gerekse modernist söylemlerde önemle dile getirilen okuma eylemi, insanın sahip olduğu aklını kullanmasının hem bir pratiği hem de bir kaynağı olarak karşımıza çıkmaktadır. Tüm bu süreçler ise sosyal değişmeyi tetiklemektedir. Okuma eyleminin aracı olan materyallerin tarihsel değişimi de eylemin çeşitli biçimlerde gerçekleşmesini beraberinde getirmektedir. Son on yıllarda bilişim teknolojileri alanında ortaya çıkan gelişmeler, klasik okuma eyleminin niteliksel dönüşümünü de hızlandırmıştır. Dijital kaynaklar üzerinden gerçekleştirilen bu eylem üzerine literatür ve saha çalışmalarının sınırlı olması, bu araştırmanın önemini arttıran bir durumdur.

Okuma Davranışı ve Alışkanlığı

Eğitim Terimleri Sözlüğü’ne göre alışkanlık ‘bir edim ya da etki karşısında canlı bir varlığın kazanmış olduğu değişmez tutum; bir şeyin sık sık yinelenmesi sonunda oluşan huy ve alışkı’ şekline tanımlanmaktadır (Büyük

Türkçe Sözlük, 2018). Alışkanlık tanımında, canlıların etkilendikleri herhangi bir eylemi sık sık yinelenmesi ve edindiği bu davranışı değiştirmemesine vurgu yapıldığı görülmektedir. Felsefe Terimleri Sözlüğü’nde yapılan tanımda ise alışkanlık, ‘iç ve dış etkilerle, eylem ve davranışların hep özdeş biçimde yapılması sonucu kazanılan koşullu davranış’tır (Alışkanlık ne demek - alışkanlık anlamı nedir?, 2018). Bu tanımda ise bir öncesine ilaveten canlıların kazandığı davranışı sürekli ve düzenli olarak sürdürmesine atıfta bulunmaktadır.

Türk Dil Kurumu tarafından yayınlanan Genel Türkçe Sözlük’te okuma, ‘bir yazıyı meydana getiren harf ve işaretlere bakıp bunları seslendirmek veya düşünceyi anlamak’ şeklinde tanımlansa da; kavramın günlük yaşam içerisinde çok farklı anlamlarının olduğu bilinmektedir (Büyük Türkçe Sözlük, 2018). Davet etmek, beddua etmek, değerlendirmek, hissetmek ve ses ve şiir sanatı icra etmek gibi anlamları olsa da, bu çalışmada ifade edilmek istenen okuma, iletilmek istenen duygu ve düşüncelerin çeşitli semboller halinde yansıtıldığı araç üzerinde görülmesi, anlamlandırılması ve mesajın alınması sürecini ifade etmektedir. Aynı zamanda bu çalışmada ifade edilen okuma ile bireyin eğitim yaşamının ilk evrelerinde alfabe, hece, sözcük ve cümle okuma ve anlama becerisi kazanması değil; daha çok sonraki dönemlerde yaptığı dil sorunlarından arınmış, deneyimli ve bilinçli olarak sürdürdüğü okuma eylemi ifade edilmeye çalışılmıştır.

Okuma oldukça kolay öğrenilen, fakat alışkanlık haline gelmesi, birçok duyuşsal özelliklerin bir araya gelmesi ile mümkün olan bir eylemdir (Arslan, Çelik ve Çelik, 2009). Okuma alışkanlığı, alışkanlık sözcüğüne yüklenen anlam da göz önüne alındığında bireyin okuma eylemini gönüllü, sürekli ve düzenli olarak sürdürmesi şeklinde tanımlanabilir. Ancak günümüze kadar konu üzerinde hazırlanan literatürde okuma eyleminin eleştirel sürdürülmesini okuma alışkanlığının koşulları içerisinde görenler de bulunmaktadır (Arslan ve diğerleri, 2009; Yılmaz, 2012; Yılmaz, Köse ve Korkut, 2009). Alışkanlığı olan bir eylemi sürekli ve düzenli yapmak, bilinçli olmayı gerektirir; aksi takdirde zaman içinde alışkanlığın ortadan kalması güçlü bir olasılıktır. Bu nedenle bilinçli olarak sürdürülüyorsa okuma, zaten okuma alışkanlığının eleştirel bir boyut kazandığı söylenebilir. Bu durumda eleştirel okuma, okuma alışkanlığını hem güçlendiren bir katlızör özelliğine sahiptir; hem de okuma alışkanlığının varılması gereken en üst düzeyini ifade eder.

Okuma alışkanlığı, okuma davranışının ‘**amaçlı**’, ‘**bilinçli**’ ve ‘**gönüllü**’ olarak sürdürülmesidir. Diğer bir ifade ile okuma, bu üç temel gereksinimi karşıladığında alışkanlık tanımlaması ile nitelendirilebilir. Alışkanlık, süreklilik sergileyen eylem anlamına gelir ve çoğu zaman bir zaman kesiti içerisinde görece düzenli yerine getirilen aktiviteler için kullanılır. Alışkanlık sınıfı içinde değerlendirilebilmesi için okumanın da her zaman sürekli ve nispeten düzenli yapılması gerekmektedir. Okumanın eleştirel boyut kazanabilmesi için gerekli olan bilincin okuyucu tarafından okuma pratiğine dökülmesi önemlidir. Bu şekilde sürdürülen okuma eyleminin, okunan metnin anlamını ve doğruluğunu karşılaştırma ve sorgulama süreçlerinden geçirme koşuluna uygun olduğu kabul edilir. Bu yapı içinde okuyucunun yanılma ve yanlış yönlerle sürüklenme olasılığı zayıflar.

Okuma, dinlenmek, görevi yerine getirmek, bilgilenmek ve bilgilendirmek gibi pek çok nedenle yapılan eylemdir. Bu eylemin alışkanlığa dönüşmesi için bireyin bu davranışı kendi rızası ile içselleştirmesi ve uygulaması gerekir. Okuma eylemi gönüllülük içerisinde sürdürüldüğünde alışkanlık sınıfı içerisinde değerlendirilebilir.

Dökmen (1994, s. 3)’e göre bireyin okuma alışkanlığını ne düzeyde yaşadığını ortaya koyan bir takım ölçütler bulunmaktadır. Bireyin ne tür yayınlar okuduğu, o bireyin okuma eyleminde ne düzeyde olduğunun ortaya koyabilir. Bireyin okuma eylemini ne sıklıkla yaptığı ve okuduğu türlere ne oranda zaman harcadığı da o bireyin okuma alışkanlığı sürecinin neresinde olduğunu belirleyebilir. Bireyin okuma eylemini ortalama ne kadar sürdürebildiğini ve hangi zaman dilimlerinde okuduğunu da bu ölçütler içerisinde değerlendirilmektedir. Yazar,

bireyin okuyabilmek adına bir nevi gösterdiği çabayı sergileyen okuma materyalini edindiği yolları da (satın alma, ödünç alma, kütüphaneden edinme vb.) söz konusu alışkanlığı ne düzeyde yaşadığını ortaya koyan etkenlerden biri olarak değerlendirmektedir.

Bütün bu saptamalar okuma alışkanlığının basit okumadan, uzun uğraşlar sonucunda elde edilebilen derin ve eleştirel okumaya kadar devam eden ve dolayısıyla zaman ve emek gerektiren bir süreçten ibaret olduğunu ortaya koymaktadır. Edinilen bilgiler üzerine soru sorma ve/veya derinleşme, okuma alışkanlığını gerekleriyle birlikte yaşamakla mümkün olabilir; bu nedenle felsefi düşünce çizgisine varılabilmemesinin koşullarından biri de okuma eyleminin alışkanlık boyutuna ulaşmasıdır. Yeni model, yöntem, teknik ve teori geliştirebilmek için her alanda alışkanlık boyutunda okuma yapanlara ihtiyaç vardır. Tersine alışkanlık boyutunda okuma yapanların yeterli olmaması, yeni düşüncelerin, modellerin, yöntemlerin ve teorilerin oluşmamasının esas nedenlerinden biridir; dolayısıyla sanat, bilim, yönetim gibi gelişmişliğe ve kalkınmaya doğrudan temas eden kaynağın zayıflamasına neden olan etkenlerden de biri de alışkanlık boyutunda okuma yapanların azlığıdır.

Okuma ve Dijitalleşme

Küçük boyutlarda internet erişimine olanak sağlayan bilişim teknolojileri, ucuzladıkça iş ve ev yaşamı ile birlikte bireysel yaşamın vazgeçilmezleri olarak yaygınlaşmaya başladılar. Dizüstü bilgisayarlar, tabletler, e-kitap okuyucuları ve akıllı telefonlar, interneti zaman ve mekâna bağımlı olmaktan çıkarmaya başladıkça, internet kullanıcılarının sayısı, kullanıcıların yaş dağılımı ve internet kullanım süresi hızla artmaya başlamıştır. Pek çok yararlılığı nedeniyle teknolojik yenilikler, birey ve toplum yaşamının vazgeçilmezlerinden biri olarak kabul görmektedir. Buna karşın önceki teknolojik yeniliklerin toplum üzerine yansıyan olumsuzluklarına benzer şekilde, günümüz teknolojilerinin de toplum üzerinde olumsuz yansımalarının olduğu dile getirilmektedir. Özellikle her an ve her yerde internet erişimini olanaklı kılan akıllı telefonların insanları kısa ve uzun vadeli bazı hedeflerinden uzaklaştırdığı iddia edilmektedir. Örneğin daha hareketsiz bir topluma neden olması yüzünden obezite sorununu arttırması; yüz yüze iletişimi zayıflatması nedeniyle anti-sosyal birey ve davranışların yaygınlaşması ve erken yaş grubunun okuma pratiğini olumsuz etkilemesi bu iddialardan bazılarıdır (Kucirkova ve Littleton, 2016, s. 10).

Bilgi teknolojileri ve bunların sunduğu konfor, insan yaşamında bir takım değişikliklere neden oldu; bu değişikliklerin uzantısı olarak insanların okuma kalitesi ve okuma alışkanlıkları da başkalaştı. Bu değişim, öğrenme ve düşünme süreçleri ile okuma eyleminin niteliği ve miktarı üzerinde dramatik bir rol oynadı ve insanların okuma eğiliminin gelişmesine katkıda bulundu (Shimray, Keerti ve Ramaiah, 2015, s. 345). Bilgi teknolojilerinin, toplumun yaşam boyu öğrenme becerisi kazanmasının hem nedeni hem de sonucu olması bu süreçten kaynaklanmaktadır.

Bin yıllardır kullanılagelen yazı taşıyıcısı kağıdın rolü, dijital taşıyıcılar tarafından devralınmaya devam etmektedir. Günümüz insanı kısa iletileri ve uyarı mesajlarını çoğunlukla dijital ortamlar aracılığıyla edinmektedir. Eğitim materyallerinin dijitalleşmesiyle birlikte öğrenciler de her geçen gün daha fazla dijital içerik üzerinde eğitim almaktadır. Bununla birlikte eğitim sistemleri içerisinde sürdürülen okuma eylemleri de gün geçtikçe dijitalleşmeye devam etmektedir. Okuma eyleminin dijital ortamlar üzerinde sürdürülmesi şeklinde tanımlanan dijital okumanın, kendine has özellikleri bulunmaktadır. Dijital okuma, alışkanlık ve bilişim becerisi kazanılması gereken bir süreçtir. Kısa mesajların iletilmesi yönüyle dijital okumanın oldukça yararlı olduğu düşünülse de, uzun metinleri dijital ortamlarda okumanın sakıncaları bulunmaktadır. Okuma eyleminin yakın davranış kalıpları

içinde yer alan bulma, yönetme, not alma, atıf yapma gibi eylemler dijital okumada başkalaşmıştır. Bu nedenle dijital okuma, bilişim becerisi gerektiren bir davranış biçimidir. Bu yönüyle dijital okuma, dijital ortamlar üzerinde okuryazarlık gerektiren bir eyleme dönüşmüştür.

Akıllı telefonların üniversite öğrencilerinin okul aktivitelerine etkileri üzerinde bir araştırma yürüten Yarmey (2011) çalışmasında, öğrencilerin akıllı telefonlardan okuma yapmak istemediklerini ortaya çıkarmış; akıllı telefonların ev ödevlerinde ve ders saatlerinde kesintilere neden olduğunu saptamıştır. Gerekli kullanım becerilerine sahip olabilmek ve aynı zamanda başta akıllı telefonlar olmak üzere mobil teknolojilerin zararlı etkilerini azaltabilmek için eğitim sistemi içerisinde öğrencilere, yaygın öğrenim sistemlerinde ise bütün vatandaşlara okuma okuryazarlığı becerilerinin sistematik bir düzen içerisinde kazandırılması gerekir.

Okuma okuryazarlığı, kişinin herhangi bir hedef üzerinde başarılı olabilmesi, bilgi ve potansiyelini geliştirebilmesi ve topluma katılabilmesi için gerekli olan metinleri anlayabilmesi, kullanabilmesi, değerlendirebilmesi, okuduğunu derinlemesine düşünebilmesi ve bunlarla meşgul olması yönünde gerekli becerilerin bütünüdür (PISA 2018: Reading Literacy Framework, 2016, s. 8). Okuma okuryazarlığı, okumanın ötesinde daha çok okunanla meşgul olma; daha önce okunan, gözlemlenen ve deneyimlenenler ile okunan arasında karşılaştırma yapma, üzerinde derin düşünme ve yanlış-doğru ayırdına varma olarak bilinmektedir. Bu süreçleri başarılı biçimde yapabilen birey, zaman içinde eleştirel okuma ve doğal olarak eleştirel düşünme serüveninde de başarılı olur (Odabaş, Odabaş ve Sevmez, 2018, s. 145).

Akıllı Telefonların Okuma Davranışına ve Alışkanlığına Etkileri

İnsan yaşamında yeri olan hemen her şey teknolojik gelişmelerin etkisi altında değişmeye devam etmektedir. Günümüz insanı, iş ve ev yaşamına ilişkin enformasyon ve bilginin büyük bölümünü bilişim teknolojileri aracılığıyla edindiği ve/veya paylaştığı bir dönem içerisinde yaşamaktadır. Kuşkusuz bu yaşam tarzının oluşmasına etki eden en önemli etken internettir.

2018 yılı verilerine göre dünyada aktif internet kullanıcılarının sayısı dünya nüfusunun yarısını aşarak yaklaşık 4,2 milyara dayanmıştır. Yine bu yıl itibarıyla mobil internet kullanıcılarının sayısı yaklaşık 3,9 milyarı aşmıştır. Bu veriler günümüz insanının enformasyon ve bilgi edinme eylemini hangi yöne çevirdiğini yansıtan önemli göstergelerdir. Diğer taraftan dünya nüfusunun yaklaşık yarısı sosyal medya kullananlar arasında yer almaktadır; bunların sayısı ise 3,4 milyarı aşmış bulunmaktadır. Sosyal medya kullanıcılarının çok büyük bir bölümü söz konusu ortamı akıllı telefonlar başta olmak üzere mobil teknolojiler yoluyla almaktadırlar (Global digital population 2018: Statistic, 2018).

90’lı yılların sonuna doğru dünyada internet kullanıcılarının oranı yalnızca %2’ler düzeyinde iken (PISA 2018: Reading Literacy Framework, 2016, s. 3); bu oranın 2018 yılında %58’lere kadar çıktığı görülmektedir (Global digital population 2018: Statistic, 2018). Yirmi yıllık dönemde büyüme oranına bakıldığında internet ve internete dayalı hizmetlerin gelecekte insan yaşamının merkezine yerleşeceği öngörüsünde bulunmak abartı olmayacaktır. Zira öğrenme süreçlerinin son yirmi yılda geçirdiği süreçlere bakıldığında da bu öngörüü doğrular sonuçlar elde edilebilir. 90’lı yıllarda eğitim sistemi ve dersler ek dijital materyallerle desteklenirken, daha sonra uzaktan öğrenme modellerinin uygulanmaya başladığı görüldü. Bu yapı daha sonra mobil öğrenmeye doğru evrildi ve günümüzde ise mevcut eğitim sistemlerine meydan okuyan daha sıradışı eğitim modelleri yaşam bulmaya başladı. Bu örneklerin en çarpıcı olanı öğretmensiz sınıf modelidir. Örneğin, daha çok genelde bilişim alanı ve özelden

ise kodlama olmak üzere bazı alanlarda öğretmen/egitici olmadan, sınıf ortamında bilişim teknolojileri ile oluşturulan, eğitim-öğretim sistemi ve dijital içerikle desteklenen yeni eğitim modeli denenmeye başladı. İlk olarak Paris’te ve California’da görülen bu modelin (Pickles, 2016), yakın bir gelecekte bilişim becerileri kazanmaya yönelik yükseköğretim programlarında da yaygınlık kazanacağını güçlü bir olasılıktır.

Diğer taraftan bin yıllardır basılı materyaller ile araştırmacılar/kullanıcılar arasında köprü görevi üstlenen kütüphanelerin de benzer bir dönüşüm süreci içerisinde olduğu bilinmektedir. Kütüphaneler, ürün ve hizmetlerini son yirmi yıldır artan oranda dijitalleştirmeye devam etmektedir. Bu süreçte eğitim sistemlerinde dijitalleşme ile gelen öğretmensiz sınıf modeline benzer şekilde, kütüphane türleri arasında da kitapsız kütüphane adıyla yeni bir model ortaya çıkmıştır. Bazı üniversiteler bünyesinde basılı materyalin bulunmadığı; yalnızca dijital kaynaklarla hizmet verilen kütüphaneler oluşturduklar (Guion, 2017). Eğitim sistemlerinde yaşanan gelişmeler ile kütüphanelere yansıyan dönüşümler arasında benzerlikler bulunmaktadır. Her iki sistemde de sistemi oluşturan bileşenlerin bazılarının yerini bilişim teknolojisi ürünleri almaya başlamıştır. Yüzyıllardır kullanılan yapılar değişmektedir. Değişimin etkilerinin yakın gelecekte daha da hissedilir düzeye çıkacağı anlaşılmaktadır.

Bütün bu yaşananlar okuma eyleminin aktörü okuyanı, okunan içeriği ve okunan aracı etkilemiştir; söz konusu etkinin bu odaklar üzerinde tesirini ve sonuçlarını anlayabilmek için konunun her yönüyle incelenmesine gerek vardır. Her şeyden önce günümüzün okuru, artık dijital okuma ortamlarından her geçen gün daha fazla yararlanmaktadır.

Dijital kitle iletişim araçlarının gelişimi, günümüz insanının okuma davranışını etkilemiştir. Dijital içerik, evlerin, kütüphanelerin ve ofislerin fiziksel sınırlarını değiştirmiştir. Artık okurlar, e-kitap, e-dergi, e-posta ve veritabanları gibi materyallerden rahatlıkla yararlanabilmektedir. Dijital yayıncılık sektörü, insanların yararlanabileceği belge ve bilgi miktarını önemli ölçüde artırmıştır. Etkileşim, çeşitlilik ve kolay erişim gibi olanaklarla birlikte sunulan dijital içerik, okurların dijital ortama eğilim göstermesini sağladı ve zamanla okuma davranışlarını da değiştirdi. Günümüz okurlarının bir kısmı okuma eylemini ekran üzerinde sürdürmektedir. Bununla birlikte dijital ortamlarda başarılı olabilmeleri için içeriği tarama, görüntüleme, yönetme, saklama gibi yeni beceriler geliştirmeleri artık bir zorunluluk olmuştur (Shimray ve diğerleri, 2015, s. 345). Ancak dijital okurlar genellikle tarama, gözden geçirme, anahtar kelime seçme, cihazın sunduğu diğer seçeneklere ve uyarılara yönelme gibi gereksinimlere ve engelleyicilere ek zaman harcamaları nedeniyle, okumada derinlik ve odaklanma hususlarında yeterli başarıyı yakalayamamaktadırlar.

İnternet ve interneti olan mobil araçların kişisel ve mesleki gelişimi yaşam boyu sürdürülen bir süreç haline dönüştürmesi, günümüz insanının öğrenme becerilerini değişime zorlamaktadır. Örneğin yarının öğrencilerinin, artan kompleks ve hacimli erişilebilir bilgi ile baş edebilmesi için dijital araçlar üzerinde yetenekli olmaları ve beceriler geliştirmeleri gerekmektedir (PISA 2018: Reading Literacy Framework, 2016, s. 3).

Genel olarak ekran üzerinde okumanın, özelde ise akıllı telefonlar üzerinde okumanın insanlar üzerindeki etkileri son yıllarda yapılan pek çok araştırmaya konu olmuştur. Bushak (2015) basılı kitaplardan okumanın telefon, tablet veya e-kitap okuyucu gibi dijital araçlar üzerinde okumaya kıyasla önemli yararlılıkları olduğunu dile getirmekte; aynı zamanda dijital ortamlarda okumanın ortaya çıkardığı sorunları birkaç madde ile açıklamaktadır. Dijital ortamlarda okurken önemli bilgilere odaklanılamayacağını ve atlanabileceğini; uzun süre ekrana bakanların uykusuzluk çekeceklerini ve aynı zamanda uyurken derin uykuya dalamayacaklarını; benzer şekilde uzun süre ekran başında oturanların stres yaşayacaklarını ve huzursuz davranışlar sergileyeceklerini iddia

etmektedir. Buna karşın Kowalczyk (2014) ise, akıllı telefonlarda e-kitap okuma sürecinin verimliliğini anlatmaya çalıştığı sayfasında aynı zamanda akıllı telefonda okumanın yararlılıklarını da dile getirmektedir. Yazar, günümüz insanının okumayı bu ortam üzerinde sürdürmesinin en önemli gerekçesini akıllı telefonların her zaman yanlarında bulundurmaları olarak açıklamaktadır. Her zaman ve sıklıkla okuma yapmaya fırsat tanınmasının yanı sıra, akıllı telefonların çok sayıda okuma uygulamaları ile tarama, not etme, paylaşma ve bulutta saklama gibi okuma süreçlerini kolaylaştıracak pek çok yararlılığı da hizmete sunduğunu ifade etmektedir.

Her geçen gün artan yararlılıklarına rağmen akıllı telefonların ve dijital okuma ortamlarının yüzyıllardır insan doğasına uygun özellikler sergileyen fiziksel okumanın yerini alabilmesi zaman alacak bir süreçtir. Zira fiziksel okumanın en güçlü olan özelliği basılı kitap ile insan arasındaki güçlü bağıdır; elde tutma, kokusunu hissetme, seyir zevkini tatma ve kısaca onunla bağ kurma özelliklerini karşılamak için günümüz insanı henüz hazır değildir. Dijital ortamlarda okuma eylemi çok kısa bir geçmişi olan yeni bir davranış türüdür. Sosyal bir olgu olan bu türü kabullenme ve/veya içselleştirme süreci henüz tamamlanmış değildir. Bununla birlikte farklı alışkanlara ve yatkınlıklara sahip bazı insanların dijital okumaya karşı düşünceleri ve tavırları müspet yönde olabilmektedir.

Bulgular ve Değerlendirme

a. Yöntem

Dijital araçlarla birlikte okuma davranışının dijital okuma olarak bilinen yeni bir türü ortaya çıkmıştır. Bu türün fiziksel okuma eylemine kıyasla farklı özellikleri vardır. Okunan metnin ses ve hareketli görüntüler içermesi bu türün farklılığını yansıtan en önemli özelliğidir Aynı zamanda eylemin yapıldığı cihazın internet bağlantısına sahip olması, okunan materyalin aranmasından, erişimine, yönetiminden paylaşımına kadar pek çok işlevi değiştirmiştir. Bu farklılıklar dijital okumayı kimileri için anlamlı kılsa da; kimileri bu tür okumanın fiziksel okuma ortamlarının yerini tutmayacağı; hatta zararlı sonuçları ile yüzleşmek zorunda kalınacağı görüşünü savunmaktadırlar.

Bu bağlamda çalışmanın asıl amacı üniversite öğrencilerinin cep telefonu üzerinde sürdürdükleri okuma eylemi ile ilgili düşüncelerini ve tutumlarını saptamaktır. Aynı zamanda literatürde konu ile ilgili yapılan değerlendirmelerin üniversite öğrencileri arasında da benzer şekilde değerlendirilip değerlendirilmediğinin saptamasını yapmak da amaçlar arasında yer almaktadır. Aynı zamanda çalışmanın diğer amaçları, üniversite öğrencilerinin dijital ve fiziksel okuma olguları arasında yaptıkları karşılaştırmaları ve her iki okuma türü hakkında olumlu ve olumsuz yargılarını saptamaktır.

Çalışmada anket tekniğinden yararlanılmış; fakat yalnızca açık uçlu son sorusundan elde edilen nitel verileri üzerinde içerik analizi yapılmıştır. Söz konusu soru ile ‘dijital okuma ve akıllı telefonların okuma davranışına etkileri’ üzerinde paylaşması gerekli olan değerlendirmelerin, görüşlerin ve önerilerin derlemesi yapılmıştır. 510 katılımcı ile tamamlanan anket çalışmasında yalnızca 55 formun söz konusu sorusuna yanıt verilmiştir. Yanıtlar üzerinde ilk önce içerik incelemesi yapılmış; daha sonra konu hakkında yapılan yorum ve tespitler içeriğine uygun olarak gruplara ayrılmıştır.

b. Bulgular

Katılımcılar iki ortamın karşılaştırmasını yaparken genellikle her iki türün hem olumlu hem de olumsuz yönlerine ilişkin düşüncelerini paylaşmış ve kimileri ise bunlara örnekler vermiştir. Bunların tümüne bütüncül bir bakış

açısı ile bakıldığında görüşleri ‘olumlu’, ‘olumsuz’ ve ‘genel’ olmak üzere üç görüş türü altında kümelendirmek, derlenen görüşleri daha sağlıklı şekilde değerlendirebilmek açısından yararlı görülmüştür. Olumlu, olumsuz ve genel başlıkları altında gruplandırılan görüşler ise bağlamlarına uygun olarak alt sınıflara ayrılmıştır. Alt sınıfların her biri için uygun başlıklar oluşturulmuş ve her biri kendi içerisinde irdelenmiştir.

A. Olumsuz Düşünceler:

Katılımcıların akıllı telefonların okuma alışkanlığına etkileri üzerinde yaptıkları değerlendirmelerin büyük bölümünü olumsuz yargılar oluşturmaktadır. Olumsuz yargıların ise daha çok telefon üzerinde okumaya ve telefonların fiziki okuma eylemi üzerinde oynadığı olumsuz etkiler üzerine olduğu görülmektedir. Değerlendirmelerde daha çok telefonun okumanın süresine, derinliğine, seçiciliğine, türüne ve konsantrasyonuna olumsuz etkileri üzerine durulduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu değerlendirmeler toplam altı başlık altında gruplandırılmıştır.

1. Cezbetme ve çeldirme:

Katılımcıların ilk tespiti akıllı telefonların onları okumadan uzaklaştırdığı yönündedir. Dijital ortamların kendilerini okuma eyleminden uzaklaştırdığı, bununla birlikte bu sorunun baş aktörünün akıllı telefon olduğu yönünde değerlendirmeler yapmaktadırlar. Katılımcıların pek çoğu telefon üzerinde okuma yaparken sosyal medya uygulamalarından gelen iletilerin kendilerini okuma eyleminden kopardığını ifade etmektedirler. Örneğin katılımcılardan biri sorunu “*telefonda kitap okuduğumda, telefonda sosyal medyalar da olduğu için kitap okuyamıyorum; ister istemez pdf kitabı bırakıp lüzumsuz yere sosyal medyalarda geziniyorum*” şeklinde açıklama yaparak dile getirmektedir.

Akıllı telefonlarda uygulamalar, GSM hattı ve işletim sistemi gibi pek çok kaynaktan gelen reklam ve uyarılar da okuma sürecine olumsuz yönde etki edebilmektedir. Bu tür uyarıların da sosyal medyanın etkilerine benzer şekilde okuma eyleminden uzaklaştırabileceğini katılımcılardan biri şu şekilde ifade etmektedir:

“Dijital ortamlarda okumalar daha sade ve reklamsız bir şekilde olmalı.”

2. Sağlık Sorunları

Konu hakkında hazırlanan literatürde de sıklıkla dile getirildiği gibi ekran üzerinde okumanın çeşitli sağlık sorunlarına neden olabileceği bir gerçektir. Uzun süreli ekrana bağlı kalmanın insanlarda ortopedi ve göz rahatsızlıkları gibi sağlık sorunlarını tetiklediği; aynı zamana bireyin sosyal davranışlarını olumsuz etkilediği ve stresle birlikte bireyin agresif davranışlar sergilemesine neden olduğu bilinmektedir. Akıllı telefonların görece küçük ekranları üzerinde okumanın bu sorunları daha da çeşitlendirmesi ve arttırması kuvvetli bir olasılıktır. Katılımcıların görüşlerinde de benzer yargılara yer verildiği görülmektedir. Örneğin katılımcılardan biri sorunu “*gözlerde yaptığım yorgunluk veya sadece göz bozacağı düşüncesi dahi beni makalenin çıktısını alıp okumaya itiyor*” şeklinde dile getirmektedir. Diğer iki katılımcının değerlendirmeleri ise şu şekildedir:

- “*Dijital ortamlardaki okumanın görsellik de eklenerek eğlenceli olduğunu düşünmekle birlikte gözlere verdiği zararın daha fazla olduğunu düşünüyorum.*”
- “*Basılı kitap okumak gözlerimi yormuyor (tabi ki uygun bir ışık olmalı) ve sayfa çevirdiğçe daha çok okumak istiyorum.*”

3. Dijital bağımlılık

Akıllı telefonlar, internetin her mekân ve zaman içerisinde kullanılmasına olanak sağlaması yönüyle yararlılıkları olduğu kadar zararları ile de etkili olan araçlardır. Özellikle gençler arasında telefon yaşamın vazgeçilmez bir bileşeni gibi kabul görmekte ve adeta bedeninin bir parçası olarak algılanmaktadır. Telefon kaybetme ya da unutulmanın sağlık literatürüne fobi olarak girdiği, internet ve telefonun bir bağımlılık aracı olarak kabul edildiği bilinmektedir. Konu hakkında çok sayıda değerlendirme arasında bir katılımcı “*sosyal medya gerçekten hayatımızın içine yerleşmiş bağımlılık yapan iğrenç bir şey*” ifadesi ile sorunun bu yönüne işaret etmektedir. Bir başka katılımcı ise değerlendirmesinde dijital bağımlılığa işaret ederken; aynı zamanda okumaya dair mesaj da vermektedir:

- “*Kitap okuyun okutturun, elektronik cihazların tutsağı olmayın; yıl 2017, elinde kitapla gezen insan bulması zor, siz kitapseverler olarak bunu yapmanızı istiyoruz.*”

4. Dijital Okuma Antipatisi

Günümüzde okuma olgusu, henüz daha basılı kitapla anılan, onunla uygulanagelen ve yaşanan bir eylemdir. Zira günümüz insanı büyük oranda basılı kitabı görerek büyümüş; ailesinde, okulunda, çevresinde görmüş ve kullanmıştır. Bu bakımdan okuma eylemini basılı kitap üzerinde tanıyan insanların, alışkanlıklarından vazgeçmesi ve okuma ile dijital ortamları birbirini tamamlayan parçalar olarak kabul etmesi kolay değildir. Akıllı telefonların bu özellikleri benimseyen günümüz insanına basılı kitapların verdiği hissi verebilmesi olanaklı değildir. Aynı zamanda bu araçların uzun okumanın gerekliliklerini karşılama konusunda da sorunları bulunmaktadır. Pek çok değerlendirme arasında katılımcılardan biri *akıllı telefonda okuma ilgi çekici değil*” diyerek söz konusu sorunu ifade etmeye çalışmıştır. Bir başkası ise “*ekranda ster oluyorum, orada okumayı düşünemiyorum bile*” şeklinde açıklaması ile soruna işaret etmektedir.

5. Tembelleştirme

Araştırma süreci, konu ve kaynak taramadan, bunları edinmeye ve raporlaştırma aşamasına kadar pek çok alt süreçten oluşur. Dijital kaynak ve ortamlardan yararlanma olanaklarından sonra araştırma süreçleri görece daha kolay bir biçimde tamamlanmaya başladı. Konu tespiti, kaynak taraması ve edinimi, veri derlemesi ve analizi gibi iş süreçlerinin tamamen dijital ortamlarda tamamlanmasıyla birlikte, bilgi merkezlerine uğramadan, hatta bilgisayar başından ayrılmadan araştırmayı başından sonuna kadar tamamlayabilmek mümkün olabilmektedir. Bu durumu, insanların tembelleşmesine neden olan bir sorun şeklinde değerlendirenler vardır.

Katılımcılar arasında dijital ortamların araştırma ve okuma süreçlerinde bireyleri tembelleştirmesine neden olduğu yönünde görüşler ileri sürenler olmuştur. Örneğin katılımcılardan ikisi sorunu şu şekilde açıklamaktadır:

- “*Tabii ki de elektronik ortamda kaynak erişimi kolaylığı ve imkânlar dâhilinde daha ön planda olmakla beraber öğrenmeyi engelleyici birçok faktör de barındırdığına ve her şeyi elimizin altında bize sunup tembelleştirdiğine inanıyorum.*”
- “*Hatta bazen (internette) verilen bilgilerin yanlışlığından dolayı imkân sınırları dâhilinde basılı kitap ve kâğıt metin kullanmayı daha faydalı buluyorum.*”

6. Bilinçsizlik:

Zengin içeriğiyle dijital ortamların insanları cezbeden ve bağlayan özelliğe sahip olması, insanların onunla daha fazla zaman geçirmesine ve kimi gereksinimlerinden vazgeçmesine yol açabilmektedir. Dijital tutku, insanların sosyal iletişimini, fiziksel aktivitesini, kısaca bireysel gereksinimler içinde yer alan yaşamsal çeşitliliklerini

zayıflatabilmektedir. Bu durum daha çok bireysel gelişimini tamamlayamamış olan çocuk ve gençler üzerinde görülmektedir. Dijital ortamlarda gereğinden fazla tüketilen zaman, okuma süresinden, hatta nitelikli okuma süresinden de çalmaktadır. Bu sorunu katılımcılardan biri *“insanlara bu konu hakkında daha çok bilgi verilmelidir; telefon okuma süresini çalmakta, okuduğuna kendini veremiyorlar, onları bu konuda aydınlatabiliriz.”* şeklinde açıklamaya çalışmıştır.

B. Olumlu Düşünceler

Katılımcıların dile getirdiği olumlu yargılara bütün olarak bakıldığında ise bunların daha çok basılı kitap ve basılı kitap okumaya yönelik olduğu; buna karşın akıllı telefon ve aynı zamanda dijital ortamda okumaya yönelik de yapıldığı görülmektedir. Değerlendirmeler, rahatlık, işlem zenginliği, verimlilik, hissiyat ve işlevsellik şeklinde beş başlık altında gruplandırılmıştır.

1. Rahatlık

Yapılan değerlendirmelerde basılı kitaptan okumanın rahatlığını dile getirenlerin sayısı oldukça fazladır. Bununla birlikte akıllı telefonların sunduğu olanakların zenginliği ile bu ortam üzerinde okumanın daha rahat olduğunu ifade edenler de bulunmaktadır. Akıllı telefonda okumanın rahatlığına ilişkin yapılan iki değerlendirme şu şekildedir:

- *“Her ne kadar basılı kitapları sevsem de erişim açısından e-kitapların rahatlığı yaşıyoruz.”*
- *“Kaynaklar pahalı ve ulaşması zor; üniversite sayesinde veritabanları ile erişim kolaylaşmaktadır.”*

Bazı katılımcılar ise okuduğu ortama göre dijital içeriği okumanın rahatlığını, okunan içeriğin türüne ve uzunluğuna bağlı olarak ayrı ayrı değerlendirmiştir. Uzun ve derin okunması gereken kaynakları basılı kitap üzerinde okumayı daha uygun bulduklarını; buna karşın gazete gibi haber kaynaklarını ise akıllı telefonlardan okumayı tercih ettiklerini belirtmektedirler. Örneğin bir katılımcının *“odaklanmak, işlevsel olarak kitaptan kitaba geçişe de genelde çok daha zor; elektronik kitapları daha çok gittiğim kafelerde ya da okulda okumak için tercih ediyorum; gazete okuma alışkanlığım hiç yoktu, fakat e-gazete sistemine geçildiğinde bu oran arttı”* şeklinde değerlendirmesi bu durumu açıklamaktadır. Benzer bir değerlendirme bir başka katılımcı tarafından da yapılmıştır:

- *“Okuduğum metnin türünde bunda etkili. Gazete her gün alamam ama telefonda daha rahat açıp okuyabiliyorum.”*

2. İşlem Zenginliği

Akıllı telefonlarda okuma yapma eyleminin, diğer türe göre yararlılıkları olduğunu iddia edenlerin çoğunlukla bu cihazların işlevsel özelliklerine vurgu yaparak iddialarını güçlendirme eğiliminde oldukları görülmektedir. Yapılan değerlendirmelerde daha zengin bilgiye zamanlı erişim ve paylaşım vurgusu öne çıkarken; daha çok kısa süreli ve çok özel amaçlı okumalarda akıllı telefonların işlevselliği dile getirilmektedir. Örneğin katılımcılardan biri söz konusu işlevselliği örnekler vererek düşüncesini şu şekilde açıklamaktadır:

- *“Dijital metin ve basılı metin karşılaştırması yapacak olursak; önceleri basılı metinlerin üzerinde çizme ve karalama gibi uyarıcı fonksiyonları olduğundan tercih sebebidim; ancak artık dijital metinler üzerinde de aynı fonksiyonlar kullanabilmekte. Yüzlerce kaynağı elimin altında tutabilmekteyim. Bu sebeplerden ötürü artık pratiklik açısından dijital ortamları tercih ediyorum.”*

Erişim hızı ve kolaylığının yanı sıra, özel bazı konularda yalnızca internetten veri elde edilebilmesi de insanları dijital içeriğe yönltebilmektedir. Akıllı telefonlar, çoğunlukla gündelik meseleler hakkında bilgi almak ve/veya sorunlara anlık çözümler üretmek için kullanılmaktadır ve genellikle araştırılan konulara yönelik ilk okumalar akıllı telefonlar üzerinde yapılmaktadır. Bu hususta iki katılımcının ifadeleri şu şekildedir:

- *“Ayrıca acil bilgiye ihtiyacım varsa o an vikipediden de not çıkarabiliyor ve bundan verim alabiliyorum.”*
- *“Herhangi bir konuda makale bulmak dijital ortamlarda daha mümkün.”*

Uzun metinler söz konusu olduğunda odaklanmak ve aynı zamanda kitabın hazzını hissetmek için basılı kitabı tercih ettiğini dile getiren bir katılımcı; hızlı erişim ve güncel veri söz konusu olduğunda tercihini dijital ortamlardan yana yaptığını ifade etmektedir:

- *“Konu gazete haberlerini takip etmek olunca dijital ortam tam tersi bir etkiye sahip. Bilginin güncellenebilirliğinin basılı yayınlara göre çok daha hızlı oluşu (1 gün) bu etkeni ortadan kaldırıyor ve bilgiye anında erişme isteği beni dijital ortamlara yönlendiriyor.”*

3. Verimlilik

Verimlilik üzerine yapılan değerlendirmelerin tamamı basılı kitap ve bu ortam üzerinde yapılan okumaya yönelik olmuştur. Katılımcılar basılı kitapta okumanın keyif verdiği, derin okumaya uygun olduğuna, not tutmak ve dolayısıyla yeniden incelendiğinde hatırlamanın bu ortamda daha kolay olduğuna dair değerlendirmeler yaparak, bu ortam üzerinde okumanın verimliliği üzerine saptamalar yapmıştır. Katılımcılardan ikisi konu ile ilgili değerlendirmelerini şu sözlerle tamamlamaktadır:

- *“Yazılı metin dijital metinden daha yararlıdır.”*
- *“Basılı materyallerin kullanımı benim için her zaman daha verimli olmuştur.”*

Katılımcıların okuma metnine odaklanmaya ve metni anlamaya dair değerlendirmelerin pek çoğunda basılı kitabın verimliliğinden bahsedilmektedir. Katılımcılar basılı kitap üzerinde daha yararlı sonuçlar elde ettiklerini dile getirmektedirler. Örneğin iki katılımcı konuyu şu şekilde açıklamaya çalışmıştır:

- *“Elektronik-dijital ortamda metne erişebilirlik gün geçtikçe artmaktadır fakat basılı-kağıt üzerindeki metinleri anlaması, okuması daha kolay diye düşünüyorum.”*
- *“Basılı kitapların okur açısından daha sağlıklı ve konforlu olduğunu; okurun dikkatini tamamen okuduklarına verdiği; bu sayede yaptığı eylemden zevk aldığını ve bunu sürekli hale getirdiğini düşünüyorum.”*

4. Hissiyat

Değerlendirmelerin tamamına bakıldığında katılımcıların büyük bir bölümünün ‘kitap okuma’ ifadesinden basılı kitap üzerine okuma eylemine denk bir anlam çıkarttığı anlaşılmaktadır. Aynı zamanda bu eylemin basılı kitap üzerinde sürdürülmesi gerekliliğini ona duydukları güçlü duygusal bağ ile açıkladıkları da görülmektedir. Çoğu katılımcı okuma eyleminin basılı kitap üzerinde yapılmasının gerekliliğine neden inandığını açıklamamış; sadece çok az bir kısmı bunun nedenleri üzerinde değerlendirmeler yapmıştır. Değerlendirmelerde kitaba ve sayfalarına dokunmaya ve onların kokusunu hissetmeye yönelik düşüncelerin öne çıktığı görülmektedir. Bu hususta onlarca değerlendirmeden sadece üçü şu şekildedir:

- *“Bence kitap okumadaki en iyi zevk sayfaları çevirmek ve o sayfalardan gelen kokuyu hissetmektir.”*

- *“Kitap dediğin zaman sayfasına dokunacaksın hissedeceksin.”*
- *“Sayfalara dokunarak okumak kadar etkili ve güzel bir his yoktur bence.”*

Basılı kitaba ve orada okumaya karşı gelişen hislerin derinliğine vurgu yaparken bu türün eğlenceli ve gerçek olduğu anlatılmakta; basılı kitap ile insan ruhu arasında ilişkinin varlığı üzerine değerlendirmeler yapılmaktadır:

- *“Bana göre okuma materyali elle tutulmalı; hissetmek önemlidir. Bu hissiyat bedensel değil; ruha dokunmalıdır. Bu yüzden teknolojik aletlerle değil, somut araçlarla olmalıdır.”*
- *“Kitaplar her zaman daha eğlenceli ve gerçekçidir. Sanal ortam bu zevki azaltmaktadır.”*

5. İşlevsellik

Katılımcılar okuma ortamının işlevselliğine dair yaptıkları değerlendirmelerde, daha çok basılı kitap üzerinde okumanın yararlılıklarını dile getirmektedirler. Okuma ortamında dokunma, altını çizme, not alma, saklama ve sakladığını görmeyi önemsediklerini; bu nedenle basılı kitap okumayı akıllı telefonda ve/veya diğer dijital ortamlarda okumaya tercih ettiklerini ifade etmektedirler. Aynı zamanda okuma ile yazmanın ayrılmaz bir bütün olduğunu düşünmelerinden dolayı okurken kalem kullanmaya özel önem atfettikleri de görülmektedir. Örneğin katılımcılardan üçünün konu hakkında birer cümlesi şu şekildedir:

- *“Bence kalemle kâğıda dokunmak en güzeli.”*
- *“Altını çizmek boşuma gittiği için düşünce kitaplarının her zaman basılı olmasını tercih ederim.”*
- *“Basılı kitap daha duyguludur eller sayfaya değmeli önemli ve güzel yerler çizilmeli.”*

Katılımcıların kitapların fiziki olarak el altında bulunmasını ve raflara dizilerek görülmesini önemsedikleri anlaşılmakta; onlar üzerinde okumanın daha kolay olduğunu düşünmektedirler. Katılımcılardan biri konuyu şu şekilde ifade etmeye çalışmıştır:

- *“Basılı metnin altını çizmek veya bilginin elde depolanmasını sağlamak daha kolay.”*

C. Genel Düşünceler

Katılımcılar her iki ortamın karşılaştırmasını yaparken aynı zamanda okumaya, okuma alışkanlığına ve teknolojiye dair genel saptamalar da yapmışlardır. Bunlar arasında yeterince okumadıkları, zamanlarını internet ve sosyal medya ile meşgul ettiklerini ifade etmektedirler. Değerlendirmelerde dijital okumayı benimsemeden ve yaygınlaştırmadan önce, zayıf olduğumuzu düşündükleri okuma alışkanlığının artırılması için önlemlere ihtiyaç olduğu dile getirilmektedir. Aşağıdaki örneklerin ilkinde sorunun çözümü için gerekli olan yöneme sahip olmadıklarından; ikincisinde ise okuma alışkanlığı sorunundan bahsedilmektedir:

- *“Kesinlikle kitap okuma alışkanlığımız hiç yok, ne denli önemli olmasına rağmen sürekli internet akıllı telefonlarla bu mükemmel verimi en üst seviyede olan yıllarımızı zıyan ediyoruz; bunun önüne geçmenin bir yolunu bulmamız, bilinçli olmamız lazım.”*
- *“Teknoloji çağından geri kalmadan ve ayak uyduracak şekilde dijital ortamdaki okuma düzeyimizin artırılması gerekir; ama bundan önce ortam fark edilmeksizin okuma oranımızın artırılması için ülke çapında çalışmalar yapılmalı.”*

Okuma alışkanlığı, okumayı güçlendiren eğitim, yayıncılık ve kütüphane gibi sistemlerin varlığına gereksinim duyan ve bu sistemlerin güçlü olması ile gelişen bir olgunluk ölçütüdür. Söz konusu sistemler güçlü ise toplumun

okuma alışkanlığı da güçlü olur. Kütüphaneler okumanın alışkanlık haline gelebilmesinde etkili olan önemli kaynaklardan biridir. Katılımcıların bazıları bu iki olgu arasındaki ilişkiye işaret etmiştir. Bir katılımcı ise bu durumu şu şekilde ifade etmektedir:

- *“İnsanların kütüphane kullanım alışkanlığı edinmesi ve okuma alışkanlıklarını elektronik ortamlardan uzak bir şekilde gerçekleştirmesi gerekmektedir.”*

Derlenen yanıtlar içinde onlara sorulan soruların konu üzerinde düşüncelerini sağladığına ve özellikle sosyal medya içinde sürüklendiklerinin farkına vardıklarına dair değerlendirmelerin de yapıldığı görülmektedir. Yapılan değerlendirmelerde insanların akıllı telefon ve internetle birlikte bağımlılığa dönüşen yaşam tarzına ve aynı zamanda okumadan uzaklaşmasına karşı duyduğu kaygılar üzerine yeniden düşüncelerini sağladığı anlaşılmaktadır:

- *“Teşekkür ederim **anketle daha çok kavradım benliğimin boşluğa sürüklenmeye yüz tuttuğunu.**”*

- *“**Kardeşim, arkadaşımın tavsiyesi ile doldurdum düşünmem ve tekrardan düşünmeme sebep oldu.**”*

- *“**Emeklerinize sağlık. Sonucunu merak etmiyor değilim. Bu çalıma insanların ortak kaygılarını dile getirmesine de sebep oldu, düşüncelerini sağladı.**”*

Sonuç

Dijitalleşen dünyada toplumun bilgi gereksinimlerini karşılayan her kaynağın ve bu kaynakları hizmete sunan ortamların dijitalleşme sürecine girdiği bilinmektedir. Gazeteler, danışma kaynakları, romanlar, haberler, mektuplar dijitalleşirken, bunların sorumlusu olarak bilinen ajanslar, kütüphaneler, arşivler, müzeler, kamu kurumlarında verilen hizmetler dijitalleşmeye devam etmektedir. Dönüşüm süreci aynı zamanda söz konusu kurumların yüzyıllardır bilinen özelliklerini ve uygulanma yöntemlerini de değiştirmeye devam ediyor.

Gazeteler, dergiler, romanlar, raporlar, kısaca bütün bilgi kayıt ortamları dijitalleşirken; insanların oluşan bu yeni durum karşısında düşünceleri ve davranışları da değişmektedir. İnsanların alışkanlıklarından vazgeçmesi daha çok yaş faktörüne bağlıdır. Değişim çocukluk yıllarında daha kolay kabullenilecek bir değer iken; yetişkinlik dönemi boyunca değişebilmek daha güç bir durumdur. Bu kurum kültürel dönüşümün bir unsuru olarak okuma davranışında da geçerlidir.

Okuma ve onun alışkanlık haline gelmesi, çoğunlukla erken yaşlarda öğrenilen bir gelişim sürecidir. Günümüz insanının büyük bir bölümünün okuma eylemi ile ilk kez tanıştığı kaynak türü, basılı materyaldir. Kabaca son on yıl içinde doğanlar ise çoğunlukla akıllı telefon, tablet ve bilgisayar gibi dijital araçlar üzerinde okuma eylemini deneyimlemektedir. Bu durumda halen genç kitle olarak bilinen grup da dâhil olma üzere toplumun büyük bölümü okuma eylemini basılı kitap ile sürdüreleyen kitleyi oluşturmaktadır. Okuma materyallerinin akıllı telefonlar aracılığıyla erişilmesinden bu yana insanoğlu her geçen gün daha zengin ve farklı dijital içerikle karşı karşıya kalmaktadır. Dijital okuma, artık günümüz insanının neredeyse her gün yaptığı bir eylem haline almıştır.

Bu çalışmada öncelikle dijital okumanın gelişimine ilişkin değerlendirmelere yer verildikten sonra dijital okumanın deneyimlendiği alanlardan biri olan akıllı telefonların okuma alışkanlığına etkileri irdelenmektedir. Aynı zamanda bu çalışmada toplumun nispeten genç tabakasını oluşturan üniversite öğrencilerinin akıllı telefonlarda okuma eylemini nasıl değerlendirdiklerini; okuma alışkanlıklarının akıllı telefonlardan sonra nasıl etkilendiğini saptamaya yönelik tespitleri üzerinde değerlendirmeler yapılmaktadır.

Katılımcıların bir kısmı, akıllı telefonların okuma süreçleri üzerinde yararlı etkileri olan bir takım özelliklere sahip olduklarını düşünseler de; büyük bir çoğunluğu akıllı telefonların okuma zamanı ve derinliği üzerine gözlemledikleri sorunları dile getirmektedirler. Bununla birlikte özellikle internetin ve özelde ise sosyal medyanın kendilerini bağımlı hale getirdiği ve okumak gibi pek çok yararlı alışkanlıklarını sürdürmenin de önüne geçtiği ifade edilmektedir. Buna karşın değerlendirmelere bütün olarak bakıldığında basılı kitabın halen üniversite gençliği üzerinde önemini koruduğu ve okuma süreçlerinde daha çok yararlandıkları bir araç olarak kabul gördüğü; en azından şimdilik dijital ortamların bu yeri dolduramayacağı anlaşılmaktadır. Özellikle bilim, roman, deneme ve şiir gibi uzun ve derin okumalarda katılımcıların basılı kitaba hissettiği bağlılığının derinliğini koruduğu yapılan değerlendirmelerden tespit edilmektedir.

Kaynakça

- Alışkanlık ne demek - alışkanlık anlamı nedir? (2018). *Ne Demek*. 23 Ekim 2018 tarihinde <https://nedemek.net/aliskanlik-ne-demek/> adresinden erişildi.
- Arslan, Y., Çelik, Z. ve Çelik, E. (2009). Üniversite öğrencilerinin okuma alışkanlığına yönelik tutumlarının belirlenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26 (26), 113–124.
- Bushak, L. (2015, 11 Ocak). Why we should all start reading paper books again. *Medical Daily*. 13 Kasım 2018 tarihinde <https://www.medicaldaily.com/e-books-are-damaging-your-health-why-we-should-all-start-reading-paper-books-again-317212> adresinden erişildi.
- Büyük Türkçe sözlük*. (2018). Türk Dil Kurumu. 23 Ekim 2018 tarihinde http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori=veritbn&kelimesec=12088 adresinden erişildi.
- Dökmen, Ü. (1994). *Okuma becerisi, ilgisi ve alışkanlığı üzerine psiko-sosyal bir araştırma*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Global digital population 2018: Statistic. (2018). *Statista*. 22 Ekim 2018 tarihinde <https://www.statista.com/statistics/617136/digital-population-worldwide/> adresinden erişildi.
- Guion, D. (2017, 24 Mayıs). What’s a library without books? Some bookless libraries. *Reading, Writing, Research*. 15 Kasım 2018 tarihine <https://www.allpurposeguru.com/2017/05/whats-library-without-books/> adresinden erişildi.
- Kowalczyk, P. (2014, 16 Haziran). Reading ebooks on a phone – 5 ways to make the most of it. *Ebook Friendly*. 10 Kasım 2018 tarihinde <https://ebookfriendly.com/reading-ebooks-phone-tips/> adresinden erişildi.
- Kucirkova, N. ve Littleton, K. (2016). The digital reading habits of children. 14 Kasım 2018 tarihinde http://www.academia.edu/download/44319976/final-digital_reading_survey-wed-pdf_2.pdf adresinden erişildi.
- Odabaş, H., Odabaş, Z. Y. ve Sevmez, H. (2018). Üniversite öğrencilerinde dijital / e-kitap okuma kültürü: Selçuk Üniversitesi örneği. *DTCF Dergisi*, 58 (1). <http://dctfdergisi.ankara.edu.tr/index.php/dctf/article/view/4975> adresinden erişildi.

- Pickles, M. (2016, 26 Ekim). University opens without any teachers. 1 Kasım 2018 tarihinde <https://www.bbc.com/news/business-37694248> adresinden erişildi.
- PISA 2018 Reading Literacy Framework. (2016). OECD. 20 Ekim 2018 tarihinde <https://www.mecd.gov.es/inee/dam/jcr:49ede102-244b-4acb-b28e-a7978d9883ed/ReadingFramework.pdf> adresinden erişildi.
- Shimray, S. R., Keerti, C. ve Ramaiah, C. K. (2015). An Overview of mobile reading habits. *DESIDOC Journal of Library and Information Technology*, 35 (5), 343-354.
- Yarmey, K. (2011). Student information literacy in the mobile environment. *EDUCASE*. 14 Kasım 2018 tarihinde <https://er.educause.edu/articles/2011/3/student-information-literacy-in-the-mobile-environment> adresinden erişildi.
- Yılmaz, B. (2012). Okuma alışkanlığının okul başarısına etkisi: Ankara Keçiören Atapark İlköğretim Okulu öğrencileri üzerine bir araştırma. *Prof. Dr. K. Gülbün Baydur’a Armağan* içinde (ss. 209-218). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü.
- Yılmaz, B., Köse, E. ve Korkut, Ş. (2009). Hacettepe Üniversitesi ve Bilkent Üniversitesi öğrencilerinin okuma alışkanlıkları üzerine bir araştırma. *Türk Kütüphaneciliği*, 23 (1), 22–51.